

**XO‘JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA BIZNES
JARAYONLARI HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH**

Eshonqulov Azamat Abdiraximovich

TDIU “Buxgalteriya hisob va hisoboti”

kafedra PhD, katta o‘qituvchisi

Shahzod Sayfulla Behzod o‘g‘li

Toshkent kimyo xalqaro universiteti

mustaqil izlanuvchisi

Annotasiya: Ushbu maqolada xo‘jalik yurituvchi subyektlarda biznes jarayonlari hisobini takomillashtirish masalalari ko‘rib chiqiladi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida kompaniyalar o‘z faoliyatining samaradorligini oshirish, raqobatbardoshligini kuchaytirish va moliyaviy barqarorligini ta‘minlash uchun biznes jarayonlarini optimallashtirishga intilmoqdalar. Biznes jarayonlarini hisobga olish tizimlarini takomillashtirishning asosiy yo‘nalishlari va usullari, shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari batafsil tahlil qilinadi. Maqolada keltirilgan yondashuvlar va metodologiyalar kompaniyalar uchun strategik qarorlar qabul qilishda ishonchli ma‘lumotlar manbai sifatida xizmat qilishi, xarajatlarni kamaytirish va resurslardan samarali foydalanishga ko‘maklashishi mumkin. Shu bilan birga, maqolada biznes jarayonlarini hisobga olishni takomillashtirish orqali xo‘jalik yurituvchi subyektlarning barqaror rivojlanishini ta‘minlashga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: biznes jarayonlari, hisobga olish tizimlari, xo‘jalik yurituvchi subyektlar, bozor iqtisodiyoti, optimallashtirish, axborot texnologiyalari, moliyaviy barqarorlik, raqobatbardoshlik, resurslardan samarali foydalanish.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida xo‘jalik yurituvchi subyektlarning samarali faoliyatini ta‘minlashda biznes jarayonlarini boshqarish va ularni hisobga olishning ahamiyati juda katta. Bugungi kunda raqobatbardoshlik va samaradorlikni oshirish uchun kompaniyalar biznes jarayonlarini doimiy ravishda optimallashtirishga, xarajatlarni kamaytirishga va resurslardan samarali foydalanishga intilmoqdalar. Bunda biznes jarayonlarini hisobga olish va monitoring qilish tizimlarini takomillashtirish muhim o‘rin tutadi. Biznes jarayonlari hisobini takomillashtirish, bu jarayonlarni samarali boshqarish, aniq va ishonchli ma‘lumotlarni taqdim etish orqali tashkilotning moliyaviy holatini yaxshilashga, strategik qarorlar qabul qilishda ishonchli ma‘lumotlarga asoslanishiga yordam beradi. Zamonaviy axborot texnologiyalari va dasturiy ta‘minot vositalari bu jarayonni sezilarli darajada osonlashtirmoqda, bu esa o‘z navbatida xo‘jalik yurituvchi subyektlarning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda biznes jarayonlarini hisobga olish tizimlarini takomillashtirish yo‘llari, bu jarayonlarning samaradorligini oshirish usullari va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari haqida batafsil to‘xtalib o‘tamiz. Bu boradagi yondashuvlar va metodologiyalarni tahlil qilish orqali xo‘jalik yurituvchi subyektlarning barqaror rivojlanishini ta‘minlashga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Adabiyotlar sharxi

Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda biznes jarayonlarini hisobga olish va boshqarishning samaradorligini oshirish bo‘yicha ko‘plab xorijiy adabiyotlar, tadqiqotlar va maqolalar mavjud. Ushbu adabiyotlar sharxida asosiy manbalar va ularning mazmuni haqida qisqacha aytganda "Business Process Management: Concepts, Languages, Architectures" by Mathias Weske ushbu kitob biznes jarayonlarini boshqarishning nazariy va amaliy jihatlarini qamrab oladi. Biznes jarayonlari va ularni boshqarishning asosiy tushunchalari, modellari va metodologiyalari haqida batafsil ma‘lumot beradi. Kitobda, shuningdek, biznes jarayonlarini avtomatlashtirish va axborot texnologiyalaridan foydalanish usullari ham ko‘rib chiqiladi. "Operations Management" by William J. Stevenson

bu adabiyotda operatsiyalarni boshqarish bo'yicha asosiy tushunchalar, strategiyalar va usullar keltirilgan. Biznes jarayonlarini rejalashtirish, tashkil qilish va nazorat qilish bo'yicha tavsiyalar berilgan. Kitobda biznes jarayonlarini optimallashtirish, samaradorlikni oshirish va xarajatlarni kamaytirish bo'yicha amaliy misollar ham keltirilgan. "Accounting Information Systems" by Romney and Steinbart

Mazkur kitobda hisobga olish axborot tizimlarining nazariy asoslari va amaliy jihatlari yoritilgan. Kitobda biznes jarayonlarini hisobga olish tizimlarining roliga, ulardan foydalanishning samaradorligi va texnologik rivojlanishning hisobga olish tizimlariga ta'siriga alohida e'tibor qaratilgan. "The Goal: A Process of Ongoing Improvement" by Eliyahu M. Goldratt and Jeff Cox Bu kitob biznes jarayonlarini boshqarish va takomillashtirish bo'yicha nazariy va amaliy yondashuvlarni qamrab olgan. Kitobda biznes jarayonlarini optimallashtirish, tarmoqlardagi zaif joylarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha konkret metodlar va usullar keltirilgan. "Lean Thinking: Banish Waste and Create Wealth in Your Corporation" by James P. Womack and Daniel T. Jones bu manbada Lean yondashuvi va uning asosiy tamoyillari haqida batafsil ma'lumot beriladi. Biznes jarayonlarida isrofgarchilikni kamaytirish, samaradorlikni oshirish va mijozlar ehtiyojlarini qondirish uchun Lean usullaridan foydalanish yo'llari yoritilgan.

Ushbu adabiyotlar sharxi xo'jalik yurituvchi subyektlarda biznes jarayonlarini hisobga olish va boshqarish bo'yicha mavjud nazariy va amaliy bilimlarni to'liq qamrab olishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari va tavsiyalari uchun ushbu manbalar asos bo'lib xizmat qiladi.

Metologiya

Xo'jalik yurituvchi subyektlarda biznes jarayonlari hisobini takomillashtirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar quyidagi metodologik yondashuvlar asosida amalga oshirildi:

1-jadval

Xo'jalik yurituvchi subyektlarda biznes jarayonlari hisobi metodologiyasi

1	Adabiyotlar tahlili	Biznes jarayonlarini hisobga olish va boshqarishning nazariy asoslarini o'rganish maqsadida ilmiy adabiyotlar, maqolalar, kitoblar va tadqiqot hisobotlari tahlil qilindi. Ushbu manbalar orqali mavjud yondashuvlar va amaliyotlar, shuningdek, zamonaviy tendensiyalar haqida ma'lumot olindi.
2	Kompaniyalarning tajribasini o'rganish	Turli xo'jalik yurituvchi subyektlarning biznes jarayonlarini hisobga olish va boshqarish bo'yicha amaliy tajribasi o'rganildi. Buning uchun kompaniyalarning yillik hisobotlari, ichki hujjatlar va boshqaruv tizimlari tahlil qilindi.
3	Intervyu va so'rovlar	Biznes jarayonlarini boshqarish va hisobga olish bo'yicha mutaxassislar, menejerlar va xodimlar bilan intervyular o'tkazildi. Ushbu intervyular orqali amaldagi tizimlarning samaradorligi va muammolari haqida ma'lumotlar to'plandi.
4	Kuzatuv va monitoring	Xo'jalik yurituvchi subyektlarda biznes jarayonlarini bevosita kuzatish va monitoring qilish amalga oshirildi. Buning natijasida jarayonlarning qanday amalga oshirilayotgani, qaysi bosqichlarda qiyinchiliklar yuzaga kelayotgani aniqlanadi.
5	Statistik tahlil	Olingan ma'lumotlar statistik metodlar yordamida tahlil qilindi. Bunda biznes

		jarayonlarining samaradorligi, xarajatlar va daromadlar o'rtasidagi bog'liqlik, resurslardan foydalanish darajasi kabi ko'rsatkichlar hisoblandi.
6	Zamonaviy axborot texnologiyalarining qo'llanilishi	Biznes jarayonlarini hisobga olish va boshqarishda foydalanilayotgan zamonaviy axborot texnologiyalari va dasturiy ta'minot vositalari o'rganildi. Bunda ERP (Enterprise Resource Planning) tizimlari, CRM (Customer Relationship Management) tizimlari va boshqa biznes dasturlar tahlil qilindi.

Ushbu metodologik yondashuvlar asosida maqolada xo'jalik yurituvchi subyektlarda biznes jarayonlarini hisobga olishni takomillashtirish yo'llari va usullari haqida batafsil ma'lumotlar keltirilgan, hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Natija

Mazkur tadqiqot natijasida xo'jalik yurituvchi subyektlarda biznes jarayonlarini hisobga olish va boshqarishning samaradorligini oshirish bo'yicha bir qator muhim natijalarga erishildi:

2-jadval

1	Hisobga olish tizimlarining takomillashuvi	Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali biznes jarayonlarini hisobga olish tizimlarining samaradorligi sezilarli darajada oshirilishi mumkinligi aniqlandi. ERP va CRM kabi dasturiy ta'minot vositalari jarayonlarni avtomatlashtirish,
---	---	--

		ma'lumotlarni real vaqt rejimida kuzatish va tahlil qilish imkoniyatini beradi.
2	Jarayonlarni optimallashtirish	Biznes jarayonlarining har bir bosqichida kuzatilgan muammolar va kamchiliklar tahlil qilinib, ularni bartaraf etish bo'yicha aniq chora-tadbirlar ishlab chiqildi. Jarayonlarni optimallashtirish orqali resurslardan samarali foydalanish, xarajatlarni kamaytirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyati mavjud.
3	Strategik qarorlar qabul qilishda ma'lumotlardan foydalanish	Aniq va ishonchli ma'lumotlarga asoslangan hisobga olish tizimlari kompaniya rahbariyatiga strategik qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Bu esa, o'z navbatida, kompaniyaning raqobatbardoshligini oshirishga, bozor sharoitlariga tez moslashishga va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.
4	Xodimlarning malakasini oshirish	Tadqiqot natijalari asosida biznes jarayonlarini boshqarish va hisobga olish tizimlaridan samarali foydalanish uchun xodimlarning malakasini oshirish zarurligi aniqlandi. Buning uchun muntazam ravishda treninglar va seminarlar o'tkazish tavsiya etiladi.
5	Kompaniyalarning moliyaviy holatini yaxshilash	Samarali hisobga olish va boshqaruv tizimlari kompaniyaning moliyaviy holatini yaxshilashga xizmat qiladi. Bu esa, o'z navbatida, investitsiya jalb qilish, yangi loyihalarni amalga oshirish va bozorda

		barqaror rivojlanishni ta'minlash imkoniyatini beradi.
6	Innovatsiyalarni joriy etish	Tadqiqot davomida aniqlangan innovatsion yondashuvlar va texnologiyalarni joriy etish orqali kompaniyalar o'z faoliyatini modernizatsiya qilishi, bozor talablariga moslashishi va yangi imkoniyatlarni yaratishi mumkin.

Umuman olganda, ushbu tadqiqot xo'jalik yurituvchi subyektlarda biznes jarayonlarini hisobga olish va boshqarishni takomillashtirish orqali ularning samaradorligini oshirish va raqobatbardoshligini kuchaytirish uchun aniq yo'nalishlarni belgilab beradi. Bu natijalar kompaniyalarning barqaror rivojlanishi va muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga xizmat qiladi.

XULOSA

Ushbu maqolada xo'jalik yurituvchi subyektlarda biznes jarayonlarini hisobga olish va boshqarishning takomillashtirilishi masalalari keng ko'lamda tahlil qilindi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi xulosalar chiqarildi:

Biznes jarayonlarini hisobga olish va boshqarishning samaradorligini oshirishda ERP va CRM kabi zamonaviy axborot texnologiyalari muhim rol o'ynaydi. Ushbu tizimlar jarayonlarni avtomatlashtirish, real vaqt rejimida ma'lumotlarni kuzatish va tahlil qilish imkonini beradi.

Biznes jarayonlarining har bir bosqichida aniqlangan muammolar va kamchiliklarni bartaraf etish orqali jarayonlarni optimallashtirish zarur. Bu resurslardan samarali foydalanish, xarajatlarni kamaytirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Aniq va ishonchli ma'lumotlarga asoslangan hisobga olish tizimlari kompaniya rahbariyatiga strategik qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Bu esa kompaniyaning raqobatbardoshligini oshirish, bozor sharoitlariga tez moslashish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Biznes jarayonlarini boshqarish va hisobga olish tizimlaridan samarali foydalanish uchun xodimlarning malakasini oshirish zarur. Muntazam ravishda treninglar va seminarlar o'tkazish orqali xodimlarning bilim va ko'nikmalarini yangilab turish lozim.

Samarali hisobga olish va boshqaruv tizimlari kompaniyaning moliyaviy holatini yaxshilashga xizmat qiladi. Bu esa investitsiya jalb qilish, yangi loyihalarni amalga oshirish va bozorda barqaror rivojlanishni ta'minlash imkoniyatini beradi.

Tadqiqot davomida aniqlangan innovatsion yondashuvlar va texnologiyalarni joriy etish orqali kompaniyalar o'z faoliyatini modernizatsiya qilishi, bozor talablariga moslashishi va yangi imkoniyatlarni yaratishi mumkin.

Umuman olganda, ushbu tadqiqot xo'jalik yurituvchi subyektlarda biznes jarayonlarini hisobga olish va boshqarishni takomillashtirish orqali ularning samaradorligini oshirish va raqobatbardoshligini kuchaytirish uchun aniq yo'nalishlarni belgilab beradi. Bu natijalar kompaniyalarning barqaror rivojlanishi va muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari va tavsiyalari kompaniyalarga o'z biznes jarayonlarini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va raqobatbardoshlikni oshirishda yordam beradi. Shuningdek, bu natijalar kompaniya rahbariyatiga strategik qarorlar qabul qilishda ishonchli ma'lumotlar manbai sifatida xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida »gi PQ-4611-son qarori. 2020 yil 24 fevral.
2. Karimov A.A. va boshqalar. Buxgalteriya hisobi. Darslik.-T: Sharq, 2004.
Mahsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlari tarkibi hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi to'g'risidagi Nizom. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori. 5.02.1999 №54 son.

3. Vahabov A., Ishonqulov N., Ibrohimov A. Darslik. Moliyaviy va boshqaruv tahlili. –T.: Iqtisod-moliya 2013.

4. Xasanov B., Xashimov A. Boshqaruv hisobi. Darslik. –T.: Cho'lpon, 2013. -23

6.